

Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

Comparison of Verses Mentioning Angels in Context of Their
Relationship with Prophets from Commentaries of Qur'ānic
Way and Qur'ānic Message

Mustafa KAYHAN

Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Bilim
Dalı

Assoc. Prof., Gumushane University, Faculty of Theology,
Department of Tafsir, Gumushane/Türkiye

mustafakayhan@gumushane.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-1817-6322

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Temmuz / July 2023

DOI: [10.53683/gifad.1271172](https://doi.org/10.53683/gifad.1271172)

Atıf / Citation: Kayhan, Mustafa. "Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi / Comparison of Verses Mentioning Angels in Context of Their Relationship with Prophets from Commentaries of Qur'ānic Way and Qur'ānic Message". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 12/24 (Temmuz/July 2023/2): 691-722

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Son yüzyıla kadar dünyamızda çok farklı değişimler yaşanmıştır. Evvelki asırlarda karşılaşılmayan bireysel ve toplumsal meseleler, çevresel sorunlar ve etik problemler bu yüzyılda uç vermiştir. Kurân Mesajı'nın ve Kurân Yolu'nun müelliflerinin, bu asrın sorunlarına tanık oldukları ve onların çözümü için fikir ürettikleri düşünülmüştür. Bu iki eser hem insanlık için iyi gelişmelerin hem de dinî, ahlâkî, siyasal ve kültürel alanlardaki bozulmaların yaşandığı yirminci yüzyılda yazılmıştır. Bu yüzyıla tanıklıklarının izleri, eserlerinde yer almıştır. Ulema, ontolojik bir varlık olarak melekleri, tasnifte ikinci sıraya yerleştirmiştir. Bu dönemde üzerinde çokça söz söylenen konulardan biri de Kurân'ın da fazlaca yer verdiği melekler olmuştur. Meleklerin, insanın içine yerleştirilmiş güçler olduğu belirtilmiştir. Çünkü melekler, bir iman nesnesi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle meleklerin, elçilerle ilgili vazifelerini anlatan âyetlerin yorumlarında ve tefsirlerinde iki farklı açıklama biçimleri karşılaştırılmıştır. Böylece iki tefsirde ilgili âyetlere yapılan açıklamalardaki farklılık veya benzerlikler, görece tespit edilmiştir. Kurân Mesajı'nda meleklerle ilgili değişik açıklamalar da dikkatlere sunulmuştur. Kurân Mesajı'nın bu yönüyle bir başka tefsirle kıyaslanarak araştırılmadığı anlaşılmıştır. Böylece açıklamaların mahiyetleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmış ve bazı gerekçelerle doğru olana işaret edilmiştir. Bu çalışmada tümevarım, tümdengelim, analiz, sentez ve mukayese metot ve tekniklerinden yararlanılmıştır. Yer yer betimleyici ve tasvir edici yöntemlerden de faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kurân, Melek, Nebî, Kurân Yolu, Kurân Mesajı

Abstract

Before this century, our world has experienced great and different changes. Individual and social issues, environmental and ethical problems that were not seen in previous centuries have emerged in this century. The authors of Message of Qur'an, Way of Qur'an witnessed problems of this century and came up with ideas for their solution. These two works were written in the twentieth century, a time of both good developments for humanity and degradation in various fields. The traces of their witness to this century are in their works. Scholars placed angels, as an ontological entity, in second place in the classification. One of the most talked about subjects was the angels, which Qur'an also mentions a lot. Angels are said to be powers embedded in human beings. Angels are recognized as an object of faith. Explanations in relation to the messengers, the explanations, meanings and interpretations of two styles of exegesis were compared. Thus, differences or similarities in the explanations of relevant verses in two commentaries were identified. Qur'anic Message also offers various explanations about angels. It is understood that Message of Qur'an has not been studied in comparison with any

other tafsîr in this respect. The nature, differences of the explanations are revealed and correct one is pointed out with some justifications. In this research, induction, deduction, analysis, synthesis and comparison methods and techniques were used. Descriptive methods were also used from time to time.

Keywords: *Tafsîr, Qur'ân, Angel, Prophet, Way of the Qur'ân, Message of the Qur'ân*

Extented Summary

In this article, angels and their duties in relation to messengers are analyzed in context of prophets. This examination was made by comparing interpretations and thoughts of two authors on the verses and the angels. In this context, it has been pointed out that in the Message of the Qur'ân, the angels are understood as the forces that are identified as angels. The author claims that the angels in their original form are beyond human comprehension.

Before the twenty-first century, our world has experienced great and different changes. Because, individual and social issues, environmental problems and ethical problems that were not seen in previous centuries have emerged in this century. Muḥammad Asad, the author of The Message of the Qur'ân and the authors of The Way of the Qur'ân witnessed the problems of this century and came up with ideas for their solution. These two works were written in the twentieth century, a time of both good developments for humanity and degradation in various fields. The traces of their witness to this century are in their works. In this respect, the 'ulamâ' placed angels, as an ontological entity, in the second place in classification. In this period, one of the most talked about subjects was the angels, which the Qur'ân also mentions a lot. The angels, for example, are said to be powers embedded in human beings. Because the angels are recognized as an object of faith. For this reason, in the explanations and exegesis of the verses describing the duties of the angels in relation to the messengers, the explanations, meanings and interpretations of the two styles of exegesis were compared. Thus, the differences or similarities in the explanations of the relevant verses in the two commentaries were relatively identified. On the other hand, the Qur'anic Message also offers various explanations about the angels. It is understood that The Message of the Qur'ân has not been studied in comparison with any other tafsîr in this respect. Thus, the nature and differences of the explanations are revealed and the correct one is pointed out with some justifications. In this research, induction, deduction, analysis, synthesis and comparison methods and techniques were used. In addition, descriptive and

descriptive methods were also used from time to time.

Based on the statements of the Qur'ân, the study of the relations between the Prophets and the angels, one by one, has been one of the most realistic results of this study. Thus, in this study, the functions and functions of the angels in the context of the apostles have been elucidated in full detail. Among the most real results of this study is the demonstration of the two styles of exegesis in the last century through two commentators. This is because in both commentaries, the angels are interpreted in different ways. In this context, the duties and works of the angels have been analyzed in the context of their relationship with the messengers. The two commentators' explanations of the angels are also compared.

In the Qur'ânic Message, Rûḥ al-Quds, another name for Gabriel, the messenger of revelation, is consistently translated or explained as divine inspiration. Similarly, in other places in the Qur'ân, it is translated as the spirit of holiness or holy inspiration. This has been just one of the many traces of the western interpretations in tafsîr. It is really unworthy of the commentator to call it divine inspiration when it would normally be said that the revelation was sent down by the Spirit or Gabriel. Once again, we have seen that the translation and exegesis of the Qur'ân should be free from prejudice and should never be a place for subjective opinions. Again, Jesus' being supported by the Holy Spirit is explained as being supported by divine inspiration. However, Jesus was supported by Gabriel, not by divine inspiration. Such false or superstitious interpretations are not found in the Qur'ânic Way in the context of their relationship with the messengers.

In the Qur'ânic Message, spirit, Rûḥ al-Amîn, Rûḥ al-Quds are more commonly referred to as holy inspiration, spirit of holiness, divine inspiration, divine revelation. Although in some places it is also said to refer to Gabriel, this orientation is not compromised in the commentary. This is primarily derived from the commentator's thought about the angels. Later, other expressions naming the angel of revelation were interpreted according to this understanding. What the truth is not much cared about.

Giriş

Kurân¹ meleklerin bir varlık kategorisi olduğunu beyan etmiştir.

¹ Bu makalede Kurân sözcüğü, bilinçli bir şekilde okunduğu gibi yazılmıştır. Zira bu sözcüğün iki kırâat biçimi olduğu, ilkinde İmam İbn Kesîr'in bunu hemzenin teshiliyle ve İmam Hamza'nın ise vakf halinde Kurân şeklinde kıraat ettiği belirtilmiştir. Diğer kırâat imamları ise her yerde medli ve hemzeli olarak Kur'ân şeklinde okumuşlardır. Bu sebeple bu makalede

Ayrıca Kurân, onların hem rabbimizle hem de insanlarla münasebetlerinden söz etmiştir. Hatta rabbimizle insanlar özellikle de elçiler arasındaki bağlantıları vahiy planında çok daha öne çıkmıştır.² Yani Allah, seçtiği tüm elçilere meleklerden bir görevli, genellikle de Cibril vasıtasıyla talimatlarını göndermiştir. Meleklerin bu görevleri dışında bütün insanların yapıp ettiklerini kaydettiklerine de Kurân'da yer verilmiştir. Gerek insanlarla ilişkileri, bağlantıları ve gerekse vahiy sürecinde elçilerle münasebetleri açısından melekler çok özel görevler ifa etmekle mesul tutulmuştur. Kurân'da meleklerin elçilerle ilgili görevleri, bu çalışma marifetiyle incelenmiştir. Böylelikle meleklerin neden iman edildiğinin anlaşılmasına bir nebze de olsa katkı sağlanmıştır.

Bu makale, yirminci yüzyılda yazılan iki tefsir hakkında yazılmıştır. İlk, Muhammed Esed (1900-1992)'in Kurân Mesajı Meal-Tefsir adlı eserinden konu incelenmiştir. İkinci olarak Hayrettin Karaman ve arkadaşları tarafından yazılan Kurân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir adlı eserden mevzu irdelenmiştir. Çünkü bu iki tefsir de 20nci yüzyılda yaşamış bilgin ve müfessirler tarafından kaleme alınmıştır. Zira bu tefsirler, yazarları tarafından çıkarılan en yeni ve güncel tefsirler olarak değerlendirilmiştir. Her iki eserin yazarları bu çağın tanıkları olmuş, sorunlarını yaşamış ve ilahi hitabın günümüze mesajını ortaya çıkarmaya gayret göstermiştir. Bu iki eserde nebîlerle ilişkileri bağlamında meleklerden söz eden âyetlere yaptıkları yorumlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu iki eserden ilki, Avrupa'da yaşamış, batıyı her haliyle görmüş, analiz etmiş, hatta müslüman dünyasını dolaşmış bir müslüman tarafından yazılmıştır. Diğeri ise Türkiye'de modern cumhuriyetin kuruluşundan sonra oluşturulan ilâhiyat fakültelerinde okumuş, orada lisans ve doktora dersleri vermiş, hatta hayatlarını İslam'a adanmış beş saygın ilim adamı tarafından kaleme alınmıştır. Bu açıdan da aralarında benzerliklerin veya farklılıkların olmasının normal olduğu düşünülmüştür.³ Sadece bu konuyu iki tefsirde ele alıp inceleyen bir çalışmaya da rastlanmamıştır.

1. Genel Olarak Nebîler Bağlamında Melekler

kelimenin yazımında ve söylenişinde İbn Kesîr ve İmam Hamza kırâati esas alınmış ve Kurân şeklinde yazılması uygun bulunmuştur. Bilgi için bk. Abdurrahman H. Habenneke el-Meydânî, *Meâricü't-tefekkür ve dekâiku't-tedebbür* (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2000), 3/463.

² Vahyin mahiyeti, inzâlî ve tebliğîyle ilgili geniş bilgi için bk. Mustafa Tunçer, *Beşerî Düşüncenin Vahiyle Örtüşmesi Muvâfakât-ı Sahabe* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 19-55.

³ Bilgi için bk. Muhammed Esed, *Kurân Mesajı / Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 4. Basım, 2002), III-XXX; Hayreddin Karaman vd., *Kurân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 4. Basım, 2014), 7-51.

Allah, melekleri aşkın varlıklar olarak tasarlamıştır. Bu nedenle onlar, sadece Allah'la görüşebilme yeteneğiyle donatılmıştır. Fakat bu varlıkların boyut değiştirerek insan düzlemine geçtiklerine Kurân'da yer verilmiş ve bununla ilgili bazı örneklerden bahsedilmiştir.⁴ Bu özellikleri nedeniyle insandan seçilmiş nebîlerle Allah arasında iletişim kurmakla onlar vazifeli kılınmıştır. Allah, öteden beri insanlığa mesajlarını melekten elçiler yoluyla ulaştırmıştır. Çok özel ve gizli bir iletişim olan vahyin, genelde iki biçimde gerçekleştiği âyet ve hadislerle sübut bulmuştur. İlki, melekten elçinin insandan elçinin boyutuna geçmesiyle gerçekleşmiş ve Hz. Nebî'ye böylece vahiyler inzal edilmiştir. Burada bir de melek sınıfındaki elçilerin, insan suretine geçmelerinden de bahsedilmiştir. İkincisi ise melekten elçi boyut değiştirmeden aynen kalmış, buna karşın insandan elçiler melek boyutuna yükselmiştir.⁵

Bu iletişim, tamamen çok özel ve gizli bir biçimde hatta üçüncü şahısların göremeyeceği ve işitemeyeceği bir şekilde gerçekleşmiştir. Yani insandan elçilerin bedenleri yeryüzünde ve arkadaşlarının yanında kalmış, buna karşın bu elçiler manevi olarak yükselmiştir.⁶ Hz. Nebî'ye gelen vahiylerin çoğu, tam olarak bu şekilde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda bir âyette "*Allah, meleklerden ve insanlardan resuller seçer. Allah, hakkıyla işiten ve hakikatiyle görendir.*"⁷ buyrulmuştur. Melekler, Allah'ın vahyini elçilere getirmiştir. Bu nedenle Hz. Muhammed'e gelen Kurân vahyini de kesinlikle Cebrâil (a.s) getirmiştir.⁸ Bunda ve diğer tüm araştırmalarımnda Farsçadan dilimize geçen peygamber sözcüğü bilinçli olarak kullanılmamıştır. Yerine genellikle elçiler, bazen resuller veya nebîler sözcükleri istimal edilmiştir. Kurân, resul sözcüğünü hem Cebrâil'i hem de tüm nebîleri ifade edecek genişlikte kullanmıştır. Yine nebî sözcüğünün, tüm resuller için istimal edildiği anlaşılmıştır. Burada nebî kelimesi, dikey boyutlu olarak Allah'tan bilgi veya vahiy alan elçileri ifade etmek bağlamında işe koşulmuştur. Bir de resul sözcüğü, Allah'tan aldığı bilgileri insanlara ulaştıran tüm nebîleri anlatmıştır. Bu nedenle her nebînin aynı zamanda resul, her resulün de aynı zamanda nebî olduğu vurgulanmıştır. Zira Kurân'da kitabı olmayan bazı nebîler, resul olarak tanıtılmıştır. Aynı şekilde kitabı olan bazı elçiler de nebî

⁴ Meleklerin insan suretinde geldiklerine ilişki olarak bk. Hûd 11/69-83.

⁵ Zekeriyâ Pak, *Tefsir Usûlü*, (Ankara: Bilay Yayınları, 2020), 17, 21

⁶ Pak, *Tefsir usûlü*, 21.

⁷ el-Hac 22/75.

⁸ Ömer Özsoy - İlhami Güler, *Konularına Göre Kurân Fihristi / Sistematik Kurân Fihristi* (Ankara: Fecr Yayınları, 18. Basım, 2015), 50.

olarak adlandırılmıştır.⁹ Bundan ötürü Kurân'dan kaynaklanmayan veya onu dikkate almayan geleneksel nebî ve resul tanımı paranteze alınmıştır.

Kurân, inananlar için en nesnel ve gerçekçi bilgi kaynağı olarak vahiy yoluyla indirilmiştir. Bu nedenle ondaki nebî ve meleklerle ilgili veriler de kitabın nesneliliğiyle ve gerçekliğiyle doğru orantılı olmuştur. Varlık hiyerarşisinde melekler, Allah ile insandan elçiler arasında aracılık yapan ontolojik varlıklar olarak betimlenmiştir. Bu bağlamda nebîler de Allah tarafından insanlığı hidâyete götürmekle görevli tayin edilmiştir. Dolayısıyla Allah, insanı hidâyete götürecektir mesajları, ancak elçileri melekler veya Cebrâil vasıtasıyla nebîlere bildirmiştir. Nebîlerle melekler arasında bir ilişki olduğu Kurân tarafından beyan edilmiştir.¹⁰ Aynı şekilde meleklerin, normal insanlarla da ilişkileri olduğu yine Kurân'da açıklanmıştır.¹¹ Ancak bu ikinci ilişki, hiçbir zaman bir resul veya nebî ilişkisi olarak değerlendirilmemiştir. Netice olarak elçilerle melekler arasında çok derin ve diğer insanlarca anlaşılamayacak derecede özel ve gizli bir ilişki yaratılmıştır. Bu çalışmada o münasebetin çeşitli yönleri iki tefsir özelinde ve açıklamaları bağlamında tetkik edilmiştir. Bu iki tefsirden Muhammed Esed'e ait olanı üç cilt halinde basılmıştır. Hayreddin Karaman ve arkadaşlarına ait olanı ise beş cilt halinde tab edilmiştir.

1.1. Rûh Meleği Kurân'ı İndirir

Kurân, birçok âyette vahiylerin rûh meleği aracılığıyla nebîye nazil olduğuna işaret etmiştir. Yani Kurân, Hz. Muhammed'e rûh meleği vasıtasıyla verilmiştir. Bu vurgu, nebîler bağlamında Kurân'ın meleklerle ilgili ilk değinişi olmuştur. İnsan ile Allah arasında mahiyet, zat ve sıfat farkı olduğu için ilahi mesajlar, ancak bir aracı melek vasıtasıyla insana iletilebilmiştir. İnsan elçilerle aralarında bazı temel farklar olduğundan melekler ya insan seviyesine inmiş ya da insandan elçi, insan melek düzeyine çıkarılmıştır. Her iki durumda bilgiyi vermekle görevli meleğin, Cebrâil (a.s.) olduğu Kurân'da bildirilmiştir. Mesela Hz. Nebî'ye Kurân'ı iletenin, Rûhulemîn olduğu وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ

⁹ Mesela Hz. Salih'e bir kitabın verildiğine dair Kurân'da bilgi olmadığı halde resul olarak adlandırılmıştır. Âyet için bk. eş-Şems 91/13. Yine aynı şekilde Hz. Muhammed'e bir kitap verildiği halde nebî olarak tesmiye edilmiştir. Bu durumda geleneksel nebî ve resul tanımının, Kurân'daki nebî ve resul anlayışıyla uyuşmadığı görülmüştür. Âyet için bk. el-Ahzâb 33/40.

¹⁰ Meleklerin elçilerle ilişkileri bağlamında âyetler için bk. eş-Şûrâ 42/51, el-Bakara 2/97, el-İsrâ 17/39.

¹¹ Meleklerin insanlarla ilişkileri bağlamında âyetler için bk. el-İnfîtâr 82/11-12, kâf 50/17-18.

عَرَبِيٍّ مُبِينٍ âyetinde¹² beyan edilmiştir. Kurân Mesajı'nda âyete "İmdi, şüphesiz, bu [ilahi mesaj] âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir. Onunla, **mutlak güvenilirlik derecesinde olan vahiy inmiştir. Senin kalbine ki [Ey Muhammed, onunla] uyararı kimselerden biri olası [ve çörendekileri] apaçık arap diliyle [uyarasın]."**¹³ anlamı verilmiştir. Kurân Yolu'nda ise "Şüphesiz bu Kurân, âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir. Onu, senin kalbine uyarıcılardan olası diye açık bir Arapça ile **Rûhulemîn** indirmiştir."¹⁴ şeklinde bir meal verilmiştir.

Kurân Mesajı'nda Kurân'da örneklenen ilahi vahiy olgusuna ve insanların buna gösterdikleri tepkiye yeniden dönüldüğü beyan edilmiştir. Klasik tefsirde güvenilir rûh olarak anlamlandırılan Rûhulemîn ile Cebrâil'in kastedildiği dile getirilmiştir.¹⁵ Bu ifade, güvenilirliğini ihlal etmeyen vahiy meleği Cebrâil için kullanılmıştır. Kurân'da rûh terimi, çoğunlukla vahiy anlamında¹⁶ istimal edilmiştir. Bu açıdan Hz. Nebî'nin kalbine indiği ifadesi göz önüne alınırsa, anlam akışı içinde Rûhulemîn, **mutlak güvenilirlik derecesinde olan vahiy** anlamında kullanılması da mümkün görülmüştür.¹⁷ Kurân Yolu'nda ise Rûhulemîn ile Cebrâil'in murat edildiği, yaratılış özellikleri sebebiyle güvenilirliğine halel getirmediği ve Allah'ın emaneti olan vahyi tam bir emniyet içinde elçilere ulaştırdığı ifade edilmiştir. Bu yüzden ona güvenilir rûh manasında Cebrâil'i ifade etmek üzere Rûhulemîn denilmiştir.¹⁸

Kurân Mesajı'nda klasik müfessirlerin rûh ve Rûhulemîn'le ilgili verdikleri bilgiler aktarılmıştır. Buna karşın âyete, mutlak güvenilirlik derecesinde vahiy anlamı verilmiş ve Rûhulemîn olan Cebrâil görmezden gelinmiştir.¹⁹ Oysa Rûhulemîn, rûh ve güvenilir sözcüklerinin bileşimden oluşturulmuştur.²⁰ Buna göre Rûhulemîn, vahyi nebîlere ulaştırmakla görevlendirilen Cebrâil'i ifade etmiştir. Bu ve diğer âyetlerdeki²¹ Rûhulemîn ile Cebrâil'in kastedildiği artık sübut bulmuştur. Soyut varlık olduğu için

¹² eş-Şuarâ, 26/192-195.

¹³ Esed, *Kurân Mesajı*, 757.

¹⁴ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/173.

¹⁵ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kurân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Riyad: Dâru Hicr, 2001), 17/642. Ayrıca bk. Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/173.

¹⁶ Âyetler için bk. el-Bakara 2/71, en-Nahl 16/3.

¹⁷ Esed, *Kurân Mesajı*, 758.

¹⁸ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/173.

¹⁹ Esed, *Kurân mesajı*, 2/758.

²⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kurân*, 17/642; Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/173.

²¹ Âyet için bk. el-Bakara 2/97.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

Cebrâil, değişik âyetlerde rûh ifadesiyle karşılanmıştır. Aldığı vahiyleri elçiye teslim etmedeki güvenilirliğinden emin olarak adlandırılmıştır. Cebrâil, mekkî âyetlerde açık adıyla değil, daha ziyade Rûhulemîn gibi terimlerle karşılanmıştır.²²

Kurân'ın işitilen bir söz olarak Hz. Nebî'nin dilinden şahadet alemine intikali esnasında ikinci bir gaybî, yani metafizik unsurdan bahsedilmiştir. Buna hadislerde Cebrâil denilmiştir, ama Kurân bunu çeşitli adlarla anmıştır. Bu bağlamda Kurân'ın değerli bir elçinin sözü olduğu²³, bu elçinin çok üstün güçlere sahip bulunduğu²⁴, Kurân'ı güvenilir rûhun indirdiği²⁵, onu Rûhulkudüs'ün getirdiği²⁶ ve onu elçinin kalbine Cibril'in indirdiği²⁷ açıklanmıştır.²⁸

Rûh terimi, bu mana akışı içerisinde vahiy anlamına alınmıştır. Dil kuralları açısından bu yorum, doğru görülmemiştir. Bundan Kurân'ı rûhun indirdiği değil, Kurân'ın indiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu yorumda vahyin Hz. Nebî'nin kalbine indirildiğine ilişkin başkaca âyetler ve deliller de göz ardı edilmiştir.²⁹ Netice itibariyle Allah, Kurân'ı rûhun indirdiğini ifade etmiştir. Fakat Kurân Mesajı'nda bu Rûhulemîn ifadesi, mutlak güvenilirlik derecesinde olan vahiy anlamıyla karşılanmıştır. Bu açıdan Kurân, Hz. Nebî'ye Cebrâil de denilen rûh veya Rûhulemîn vasıtasıyla nazil olmuştur. Cebrâil için böyle bir görev tanımı yapılmıştır. Oysa âyette ilahi mesajın, âlemlerin rabbi tarafından gönderildiği ve vahyin Cebrâil tarafından nebîye teslim edildiği belirtilmiştir. Yani Rûhulemîn, apaçık bir Arapça lisanıyla Kurân'ı Hz. Resul'e getirmiştir. Kurân Mesajı'nda *nezele* (نَزَلَ) fiilinin *bi* (بِ) harfiyle müteaddî olması, yani geçişli fiil özelliği kazanması ve etken bir anlam vermesi göz ardı edilmiştir. Ayrıca *bihi* (بِهِ) sözcüğündeki zamirin manası da kesinlikle ıskalanmıştır. Zira bu, hâl olarak *mültebisân bihî* şeklinde açıklanmıştır.³⁰

²² Hülya Alper, "Rûhulemîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/216.

²³ Âyet için bk. et-Tekvîr 81/19-21.

²⁴ Âyet için bk. en-Necm 53/3-5.

²⁵ Âyet için bk. eş-Şuarâ 26/192-194.

²⁶ Âyet için bk. en-Nahl 16/102.

²⁷ Âyet için bk. el-Bakara 2/97-98.

²⁸ Pak, *Tefsir Usûlü*, 41-44.

²⁹ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/173.

³⁰ Muhammed Süleyman Yakut, *İrabu'l-Kurâni'l-Kerim* (İskenderiyye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmî'iyye, ts), 7/3368-3369.

1.2. Melek Rûhulkudûs Vahiy İndirir

Nebîler bağlamında meleklerin ele alındığı bu araştırmada ikinci vurgu, onların beşerden seçilen elçilere vahiy getirmeleri olmuştur. Kurân, bunu net bir biçimde beyan etmiş ve herhangi bir istisnasından da söz etmemiştir. Yani bütün elçilere sadece Rûhulkudûs tarafından vahiy getirilmiştir. İnsanlar için seçtiği tüm nebîlere Allah, Rûhulkudûs aracılığıyla talimatlarını indirmiştir. Bu bağlamda *قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا* *وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ* âyetiyle³¹ vahyin, Rûhulkudûs tarafından elçiye verildiği belirtilmiştir. Bu vahyin evreler halinde inmesinin, imana erenlerin desteklenmesi ve Allah'a yürekten bağlananlara doğrunun gösterilmesiyle ilişkili kabul edilmiştir. Kurân Mesajı, geçtiği her yerde Rûhulkudûs terkibine **kutsal ilham** manasını vermiştir. Bunun karşılığının **ilahi vahiy** olabileceğini de ifade etmiştir. Buna karşın terkiбин kelime karşılığı olan *kutsal rûh* tabirinin, **Allah'ın mesajlarını nebîlere ulaştıran melek** olarak anlaşılmasının da mümkün olduğunu açıklamasına ilave etmiştir.³² Bu terkiбин geçtiği yerlerden sadece birinde kutsal rûh ifadesi kullanılmıştır.³³ Yani referans gösterdiği yerlerde bile sözcüğe kutsallık rûhu veya ilahi ilham anlamını vermiştir.

Kurân Yolu'nda Rûhulkudûs'ten maksadın Cebrâil olduğu söylenmiştir. Bu âyette vahyin asli hedefi açıklanmıştır.³⁴ Yine onda Hz. İsa'nın Rûhulkudûs'le desteklenmesinin, aslında bütün elçiler için geçerli olduğu belirtilmiştir. Hz. İsa'nın Rûhulkudûs'le desteklendiğinin açıklanması, Cebrâil'in beşer suretinde Hz. İsa'ya gönderilmiş bir elçi olmasıyla irtibatlandırılmıştır.³⁵ Hz. Nebî'nin kalbine Kurân'ı inzal edenin, Cebrâil olduğu³⁶ belirtilmiştir. Burada Cebrâil, ilahi emirleri elçilere ulaştıran vahiy meleği olarak tanıtılmıştır. Vahiy meleği olan Cebrâil'i Kurân, resulün kerîm, şedîdü'l-kuvâ, Rûhulemîn, Rûhulkudûs ve Cibril şeklinde beş adla anmıştır.³⁷ Bu melek, önceki elçilere de vahiy getirmiş ve birçok konuda onlara yardım etmiştir.³⁸

³¹ en-Nahl 16/102. Rûhulkudûs ile ilgili diğer âyetler için bk. el-Bakara 2/87, 253, el-Mâide 5/110, en-Nahl 16/102.

³² Esed, *Kurân Mesajı*, 551, 527.

³³ Bilgi için bk. Esed, *Kurân Mesajı*, 24, 77, 218, 551.

³⁴ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 3/441.

³⁵ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 1/154.

³⁶ Âyet için bk. el-Bakara 2/97.

³⁷ Vahiy meleğinin eş adla anılmasıyla ilgili bk. et-Tekvîr 81/19, en-Necm 53/5, eş-Şuarâ 26/194, el-Bakara 2/102, el-Bakara, 2/98.

³⁸ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 1/161.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

Kurân Yolu'nda bir başka âyete³⁹ İslâm'da Rûhulkudüs'ten maksadın Cebrâil olduğu ve bütün elçilerin Rûhulkudüs'le desteklendiği açıklanmıştır. Fakat Allah, Hz. İsâ'nın dünyaya gelişinde Rûhulkudüs'e ayrı bir görev vermiş ve onun için vahiy meleği olmasının ötesinde özel anlamına işaret etmiştir.⁴⁰ Çünkü vahyin indirilmesi, rûhun gelmesi, meleklerin inzal edilmesi, büyük âyetlerin müşahede edilmesi, diğer kulların müşahede edemeyeceği şeylerden sayılmıştır. Hatta meleğe, şeytana, levh-i mahfuza, kaleme ve sırata da aynı düzlemde bakılmıştır. Filozofların bazıları, bütün bu terimleri tevil etmiştir. Mesela melek sözcüğüne hayra ve iyiliğe çağıran akıl gücü ya da kozmolojik akıl, vahyi bu gücün veya kozmolojik aklın insan idrakine ulaştırdığı şey, Rûhulemîn veya Rûhulkudüs'ü ise insanlığın hayrına ve saadetine yönelik düşüncelerin kaynağı olan kozmolojik akılların en üst mertebesi, şeytanı ve cini kötülüğe ve bozulmaya davet eden şehvet ve öfke güçleri olarak tanımlamıştır.⁴¹ Son olarak dürtükleme manasına gelen *vesvese* ve *nezğa* sözcüklerine fert ve toplum için yıkıcı ve kötü düşünceler manasını vermiştir. Oysa apaçık Kurân âyetleri ve nakledilen bilgiler, bütün bu gayb alemine ait varlıkların, gerçek ve realite olduklarını, bunlarla mecazın ya da temsilin kastedilmediğini ortaya çıkarmıştır.⁴² Gaybın mutlak ve izafî olarak iki türünden söz edilmiştir. Sâatin vaktinin bilinmemesi ve sadece Allah'ın bilmesi mutlak gayb olarak tanımlanmıştır. İzafî gayb ise birinin bildiğini diğerinin bilememesi olarak açıklanmıştır.⁴³

Vahyin bütün nebîlere Rûhulkudüs tarafından verildiği Kurân'da net olarak ifade edilmiştir. Zira âyetlerde Rûhulkudüs'le daha çok Cebrâil'in kastedildiği beyan edilmiştir. Fakat bu terkibe "ilahi vahiy, ilahi vahiy olarak Kurân ve İncil" manaları verilmiştir.⁴⁴ Yazır, Rûhulkudüs'le ilgili yorumların içerisinde en doğru olanının Cebrâil olarak anlaşılması olduğunu açıklamıştır.⁴⁵

Bu âyette⁴⁶ Kurân'ı rabbinden Hz. Muhammed'e indirenin Rûhulkudüs olduğu ifade edilmiştir. Diğer âyetlerde geçen Rûhulkudüs

³⁹ Âyet için bk. el-Mâide 5/253.

⁴⁰ Karaman vd., *Kurân yolu*, 2/360.

⁴¹ Mustafa Tunçer, *Kur'an'da Cin ve Şeytan* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2015), 194-216.

⁴² Karaman vd., *Kurân Yolu*, 1/394.

⁴³ Mesela cin-gayb ilişkisinin detayları için bk. Tunçer, *Kur'an'da Cin ve Şeytan*, 92-95.

⁴⁴ Ömer Faruk Harman, "Rûhulkudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/216.

⁴⁵ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kurân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Basım, 1979), 1/342-344. Ayrıca bk. Harman, "Rûhulkudüs", 35/216.

⁴⁶ Âyet için bk. el-Bakara 2/99-103.

ifadesinde Hz. İsa'nın desteklenmesinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda Kurân Mesajı'nda vahyi indiren meleğin kutsal ilham olarak açıklanması veya melek manasında açıklanmaması dikkatleri çekmiştir. Bunun tefsirden öte bir şey olduğu, kutsal ilham manasını verebilecek bir karine de olmadığından tevil bile kabul edilemeyeceği dile getirilmiştir. Bu açıdan Kurân Mesajı'nda Rûhulkudüs'ün, sürekli olarak kutsal ilham veya ilahi vahiy olarak tefsir edilmesinin, murad-ı ilahi açısından ne kadar uygun düştüğü hiç tartışılmamıştır. Oysa açık bir anlam değişmesi olduğu gözlerden kaçırılmıştır. Fakat en nihâyet Allah'ın mesajlarını elçilere ulaştırın melek olarak algılanmasının mümkün olabileceğinin ifade edilmesi, Rûhulkudüs'e gelenekte verilen anlamın ne kadar güçlü bir mana olduğunu da göstermiştir. Neticede Kurân Mesajı ile Kurân Yolu arasında bir kıyaslamayla iki ayrı yorum ve açıklama tarzı geliştirildiği görülmüştür. Aslında bu iki tarz-ı tefsir, eskiden beri gelenekte yer edinmiştir. Kurân Yolu'nda Rûhulkudüs olarak beyan edilen Cebrâil, Kurân Mesajı'nda ilahi ilham veya kutsal ilham olarak tanımlanmıştır.

1.3. Melek Rûhulkudüs'ü Hz. Nebî Görmüştür

Elçilerle ilgilileri bağlamında meleklerden Cebrâil'in aslî suretinde kendini gösterdiği ve Hz. Nebî'nin de onu o temel şekliyle gördüğü Kurân'da ifade edilmiştir. Bu başlıkta herhangi bir melekten değil, Cebrâil meleğinden yani vahyi elçilere getirip teslim eden en büyük melekten bahsedilmiştir. Bir âyette Hz. Muhammed'in onu ikinci defa gördüğünden söz edilmiştir. Bu vurgudan hareketle Hz. Elçi'nin onu bir başka defa gördüğü sonucu çıkarılmıştır. Bazıları, Hz. Resul'ün ikinci defa vahiy meleğini aslî suretinde görmesinin, miraç hadisesiyle ilgili olduğunu kabul etmiştir.⁴⁷ Zira Hz. Muhammed'in onu, o aslî suretiyle bir kez daha mi'râçta sidretü'l-müntehâ'da gördüğü ve onun yanında cennetü'l-me'vâ'nın bulunduğu âyette beyan edilmiştir.⁴⁸ Bu durumda görülen şeyin, bir maddi varlığının olması gerektiği, bu anlamda Cebrâil'in de kendini maddî bir varlık unsuru olarak gösterdiği dile getirilmiştir.

Hz. Muhammed, gerçek suretinde Cebrâil'i iki defa görmüştür. Yani Necm suresinin ilk âyetlerinde⁴⁹ de ilk defa gördüğüne temas edilmiştir. Kurân Mesajı'nda ilk görüşün, fetretü'l-vahiyden sonra olduğu

⁴⁷ Yusuf Şevki Yavuz - Zeki Ünal, "Cebrâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/202-204.

⁴⁸ Âyet için bk. en-Necm 53/6-11.

⁴⁹ Âyet için bk. en-Necm 53/6-11.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

belirtilmiştir.⁵⁰ Surenin onuncu âyetine göre bu tecrübeye Hz. Nebî, Cebrâil'den vahiy almıştır. Bu, üçüncü kişilerin göremeyeceği ve duyamayacağı şekilde olduğundan ötürü vahiy olarak adlandırılmıştır. Yine Cebrâil'i, sadece Hz. Resul'ün bu durumda aslî şekliyle ve hüviyetiyle görmüştür. Bu konu, birçok tefsirde ve bu âyet bağlamında gündeme getirilmiştir. Müfessirlerin çoğu, Hz. Elçi'nin Cebrâil'i iki defa aslî şekliyle gördüğünü ittifakla dile getirmiştir.⁵¹

Kurân, Cibril'i aslî hüviyetinde ikinci defa Hz. Nebî'nin görmesine أَفْتَمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ وَلَقَدْ رَآهُ نَزَلَةً أُخْرَىٰ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْمُورَىٰ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ âyetinde⁵² temas etmiştir. Kurân Mesajı'nda âyete "Peki siz, ne gördüğünü konusunda onunla tartışmaya mı giriyorsunuz? Ve onu bir kez daha gördü, en uzak noktadaki sidre ağacının yanında, vaat edilen bahçenin yakınında, meçhul bir parlaklığın çevresini sarıp kuşattığı sidre ağacının başında."⁵³ manası vermiştir. Kurân Yolu'nda âyet, "Şimdi siz şüpheye düşüp gördükleri hakkında onunla tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Yemin olsun ki onu iniş esnasında sidretü'l-müntehâ'nın yanında bir kez daha gördü. Ki onun yanında huzur içinde kalınacak cennet vardır. O an sidre'yi bürüyen bürümüşü."⁵⁴ manası verilmiştir.

Kurân Mesajı'nda Hz. Elçi'nin meleği gerçek şekliyle ve aslî hüviyetinde gördüğü açıklanmıştır. Kurân, Hz. Nebî'nin meleği görmesinin bir yanılısına olmadığını, gerçek bir rûhî tecrübe olduğunu açıkça belirtmiştir. Ama o tamamen rûhî mahiyette bir tecrübe olduğundan, başkalarına ancak sembol ve temsille anlatılabilmıştır.⁵⁵ Kurân Yolu'nda Hz. Resul'ün vahiy meleğini miraçta ve me'va cennetinin yanında gördüğü beyan edilmiştir. Yine onda Hz. Muhammed'in Cebrâil'i görmesinin bir defaya mahsus olmadığı da açıklanmıştır.⁵⁶ Taberî, İsrâ gecesinde Allah'ın Elçi'ye gösterdiği âyetleri ve mucizeleri müşriklerin temelden inkâr ettiklerini ve bu konuda onunla mücadeleye giriştiklerini beyan etmiştir. Bunlardan birinin Hz. Resul'e Cebrâil'in aslî suretinde gösterilmesi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Mirâç gecesi yapılan yolculukta Hz. Elçi, Cebrâil'i sidretü'l-

⁵⁰ Esed, *Kurân Mesajı*, 1081, 1203.

⁵¹ Bilgi için bk. M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak (Kurân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)* (Fecr Yayınları, 4. Basım, 2020), 1/186.

⁵² en-Necm 53/5-16.

⁵³ Esed, *Kurân Mesajı*, 1080.

⁵⁴ Karaman vd., *Kurân Yolu*, V/156. Hz. Nebî'nin Cebrâil'i aslî suretinde görmesine dair bk. en-Necm 53/ 5-10.

⁵⁵ Esed, *Kurân Mesajı*, 1081.

⁵⁶ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 5/162.

⁵⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kurân*, 12/28, 40.

müntehâ'da ve cennetü'l-me'vâ'nın yanında görmüştür. Kurân Mesajı'nda Hz. Nebî'nin Cebrâil'i aslı hüviyetinde ikinci kez gördüğü açıklanmıştır. Bu ifade, Cebrâil meleğinin ontolojik varlığının kabul edildiğini göstermiştir. Hz. Nebî, bu meleği ontolojik bir varlık olarak mi'râç gecesinde görmüştür.⁵⁸

1.4. Melekler Vahye Şahitlik Ederler

Meleklerin nebîlerle ilişkisi bağlamında dile getirilmesi gereken bir diğer husus, onların Hz. Nebî'ye indirilenin vahyin tanığı olduklarından bahsedilmesi olmuştur. Kurân, önemli gördüğü bu hususa bazı âyetlerde temas etmiştir. Kurân'da vahyin Allah tarafından indirildiğine ve bu indirilişe meleklerin tanıklık ettiğine değinilmiştir. Böylece melekler, vahyin metafizik âlemden fizik âleme geldiğini beyan etmiştir. Bundan bahseden âyet⁵⁹ لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا⁵⁹ lafzıyla Kurân'da yer almıştır. Bu âyette Allah'ın Hz. Muhammed'e bahşettiği hakikate yani vahye, meleklerin şahitlik ettiğine, hikmetinin bir gereği olarak bu hakikati veya vahyi verdiğine, ontolojik bir varlık olan meleklerin buna tanık olduklarına temas edilmiştir.⁶⁰ Kurân Yolu'nda âyete "*Fakat Allah, sana indirdiğine şahitlik eder; onu kendi ilmiyle indirdi. Melekler de şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeterlidir.*"⁶¹ meali verilmiştir. İki tefsirde meal düzeyinde bariz bir farklılık görülmemiştir.

Kurân Mesajı'nda bu âyette belirtilen ve meleklerin yerine getirdiği tanıklıkla ilgili bir açıklama yapılmamıştır.⁶² Kurân Yolu'nda bazı meleklerin vahiyle çok ilgili olduğuna, vahyin mesela levh-i mahfuzdan çıkması ve elçiye ulaştırılması sürecinde olup biteni gördüklerine ve vahyin canlı şahitleri olduklarına temas edilmiştir.⁶³ Taberî, yahudilerden bir grubun gökten bir kitap indirilmesini istediğine ve Allah'ın insanlığa hiçbir şey indirmedini söylediğine işaret etmiştir. Oysa Allah, vahyi ve kitabı sana indirdiğinin bizzat tanığı olmuştur. Melekler de vahyin ve kitabın Allah'tan geldiğinin bizzat şahitleri olmuştur. O nedenle Hz. Muhammed'e, inkârcıların yalanlamalarına ve muhaliflerin karşı çıkmalarına aldırması tavsiye edilmiştir. Yani Taberî netice olarak âyette özümsemiği şu manayı beyan etmiştir. Ey Nebî! Senin doğru ve dürüstlüğüne Allah'ın şahitlik

⁵⁸ Yavuz-Ünal, "Cebrâil", 7/202-204.

⁵⁹ en-Nisâ 4/166.

⁶⁰ Esed, *Kurân Mesajı*, 178.

⁶¹ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 2/182.

⁶² Esed, *Kurân Mesajı*, 178.

⁶³ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 2/184-185.

etmesi, her türlü değerlenmenin üstündedir ve ilave hiçbir şeye ihtiyaç duymayacak kadar kesindir.⁶⁴

Kurân Yolu'nda elçiye lütfettiği hakikate Allah'ın bizzat tanık olduğuna, hikmetinin bir gereği olarak vahyi elçiye indirdiğine ve melekleri de buna şahit tuttuğuna dair bir açıklama yapılmıştır. Bu yorumda meleklerin ontolojik varlıkları onaylanmış ve gerçek bir varlık kategorisi oldukları yoruma eklenmiştir. Kurân Mesajı'nda melekler, bu âyet doğrultusunda birer varlık skalası olarak kabul edilmiştir.

1.5. Melekeler Nebî'ye Salât Ederler

Kurân, meleklerin Hz. Nebî'ye salât ü selâm getirdiklerinden bahsetmiştir. Elçilerle ilişkileri bağlamında meleklerle ilgili bir diğer husus, Hz. Elçi'ye salât ve selâm okumaları olmuştur. Kurân, onların Hz. Resul'e salât ü selam ettiklerinden söz etmiş ve önceki nebîlerle ilgili bir açıklama yapmamıştır. Allah'ın ve meleklerin ona salât ü selam getirdikleri ifade edilmiştir. İlgili âyette⁶⁵ *إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا*⁶⁵ buyrulmuştur. Kurân Mesajı'nda Allah'ın ve meleklerin Hz. Muhammed'i kutsadıkları ve destekledikleri beyan edilmiş, ardından müminlerin de onu kutsamaları ve desteklemeleri, dahası kendilerini onun rehberliğine teslim etmeleri emredilmiştir.⁶⁶

Kurân Yolu'nda ise Allah ve meleklerin Hz. Elçiye salât ettikleri, bu bağlamda müminlerden de ona salât etmeleri ve selam göndermelerinin tavsiye edildiğine işaret edilmiştir. Kutsamak fiili, kutlu ve aziz bilmek veya aziz kılmak anlamında alındığında meleklerin Hz. Nebî'yi kutladıkları ve aziz bildikleri anlatılmak istenmiştir. Kurân Yolu'nda müminlerin Hz. Resul'e salevât getirmelerinin ve dua etmelerinin, onu övgüyle ve hayırla anmaları anlamına geldiği ifade edilmiştir.⁶⁷ Taberî, Allah'ın ve meleklerinin Hz. Muhammed'i tebrik ettiklerine ve kutsadıklarına dair bir açıklama yapmıştır. Ayrıca Allah'ın Hz. Resul'e merhamet ettiğini, meleklerin de ona dua ettiklerini ve affedilmesini istediklerini de açıklamasına ilave etmiştir. Böylece müminlerin de Hz. Nebî'ye dua etmeleri ve ona selam göndermeleri bu âyetle emredilmiştir.⁶⁸ Bu emir, kanaatimizce ve Kurân'dan anladığımıza göre hala geçerliliğini korumuştur.

⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 7/694. Âyet için bk. en-Nisâ 4/166.

⁶⁵ el-Ahzâb 33/56. Allah'ın ve meleklerin duası için bk. el-Ahzâb 33/43.

⁶⁶ Esed, *Kurân Mesajı*, 865.

⁶⁷ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 4/397-398.

⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19/174-175.

Bir mukayese yapılırsa her iki tefsirde meleklerin Hz. Resul'le ilişkileri bağlamında iyi bir açıklama yapılmamıştır. Özellikle elçiler ve Hz. Nebî düzleminde sadece meleklerin onu kutsadıklarına ve desteklediklerine temas edilmekle yetinilmiştir. Burada sadece vahiy meleğinden değil, aksine tüm meleklerden söz edilmiştir. Bunda meleklerin elçilerle ilişkisinden değil, tersine meleklerin elçilere dualarından bahsedilmiştir.

1.6. Melek Rûhulkudüs Hz. İsa'yı Destekler

Elçiler veya nebîler, Rûhulkudüs meleğiyle güçlendirmiştir. Elçilerle ilişkileri düzleminde meleklerle ilgili dile getirilmesi gereken bir diğer husus, insan-elçilerin, melek Rûhulkudüs'le desteklenmesi olmuştur. Resuller, Rûhulkudüs'ün getirdiği vahiyleri insanlığa ulaştırmıştır. Rûhulkudüs, Kurân'ın melekler için kullandığı ender isimlerden sayılmıştır. Özellikle vahiy meleği, Cebrâil'i ifade eden bu terkibe dört âyette yer verilmiştir.⁶⁹ Bu âyetlerin üçünde Hz. İsa'nın Rûhulkudüs yani Cebrâil'le desteklendiği ve sadece birinde ise Rûhulkudüs'le vasıtasıyla vahyin indirildiği ifade edilmiştir. Kurân'ın başkaca âyetlerinde Rûhulkudüs ve Rûhulemîn gibi tabirlerle yine Cebrâil'e atıf yapılmıştır. Kimileri Rûhulkudüs'ün aslında rûhullah olduğunu dillendirmiştir. Ayrıca bir âyetteki⁷⁰ روحنا ifadesiyle Cebrâil'e işaret edilmiştir. Kurân, doğacak çocuğu Hz. Meryem'e meleklerin müjdelediğini⁷¹ bildirmiştir.⁷² Yani müjdeyi melekler vermiş, ama Allah'ın emrini, insan biçimine giren Cebrâil uygulamıştır. Bu durumda melek, sadece Hz. Meryem'e gözükmüş, diğerleri onu görememiştir. Yine vahyi, sadece Hz. Meryem duymuş, diğerleri ise duymamıştır.⁷³

Kurân, bizim için olağanüstü, ama rabbimiz için normal şartlarda doğan Hz. İsa'nın Rûhulkudüs'le desteklendiğini beyan etmiştir. Mahiyeti bilinmeyen bu desteklemenin gerçekliğinden hiçbir şüphe duyulmamıştır. Zira Hz. İsa'ya vahiy getirdiği için Cebrâil'in onu desteklediği bazı bilginlerin aklına hiç gelmemiştir. İşte bu elçinin Rûhulkudüs'le desteklenmesi meselesine atıfta bulunan âyete⁷⁴ ... وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيْتَاتِ وَأُودِنَاهُ رُوحَ الْقُدُسِ ... şeklinde Kurân'da yer verilmiştir. Bu âyet, beşer bir elçi olan Hz. İsa'nın, melek bir elçi olan Rûhulkudüs'le desteklendiğini açıkça dile getirmiştir. Bu bağlamda âyetin ilgili kısmında Hz. İsa'ya hakikatin tüm kanıtlarının vahiyle

⁶⁹ Âyetler için bk. en-Nahl 16/102, el-Bakara 2/87, 253, el-Mâide 5/110.

⁷⁰ Âyet için bk. Meryem 19/17.

⁷¹ Âyet için bk. Âl-i İmrân 3/45-47.

⁷² Harman, "Rûhulkudüs", 35/216-217.

⁷³ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 1/560.

⁷⁴ el-Bakara 2/87.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

bildirildiğine ve kutsal ilhamla güçlendirildiğine işaret edilmiştir. Kurân Mesajı'nda ise Rûhulkudüs ter kibine, Hz. İ sâ'nın **kutsal ilhamla** kuvvetlendirildiği manası verilmiştir.⁷⁵ Kurân Yolu'nda Hz. İ sâ'nın **Rûhulkudüs'le** desteklendiği beyan edilmiştir.⁷⁶

Her iki tefsirde de müellifler, Rûhulkudüs ter kibinden özümstedikleri manayı, tefsirlerinde yaptıkları yoruma yerleştirmiştir. Böylelikle onlar, hakikatin ne olabileceğine odaklanmamış ve ön kabullerinde yer verdikleri Rûhulkudüs anlayışlarını yaptıkları yoruma işlemişlerdir. Onların bu tutumlarıyla yaptıkları iş in tefsir olmadığı tarafımızdan belirtilmiştir. Zira en açık ifadesiyle tefsir, sözlüklerden, Kurân'dan ve kısmen de rivâyetlerden elde edilen verilerle yapılan bir açıklama olarak anlaşılmiştir.⁷⁷

Kurân, bilgisizlik mazeretlerinin önüne geçmek için yahudilere art arda elçiler gönderildiğinden bahsetmiştir.⁷⁸ Kurân Mesajı'nda Rûhulkudüs kelimesi, kutsal ilham ve kutsallık rûhu şeklinde tefsir edilmiştir. Sözcüğe böyle bir mana vermesini müfessir, rûh teriminin Kurân'da sıklıkla ilahi ilham anlamında kullanılmasına dayandırmıştır. Aynı şekilde Kurân'da bütün müminlerin Allah'tan gelen bir ilham, yani rûhla desteklendiklerinden⁷⁹ de söz etmiştir.⁸⁰ Hz. Nebî'nin, şair Hassan b. Sabit'e *Rûhulkudüs* nimetinin bahşedilmesi için duada bulunduğu hadis kaynaklarında rivâyet edilmiştir.⁸¹ Yine bir âyette bütün müminlerin O'ndan gelen bir rûhla güçlendirildiklerinden de söz edilmiştir. Burada bir insanın Allah'tan gelen bir rûhla veya bir ilhamla desteklenmesiyle bir elçinin Allah tarafından kuvvetlendirilmesi arasındaki farkın ayırımına varılamamıştır.

Temiz veya kutsal rûh anlamına gelen Rûhulkudüs'ün çoğunlukla Cebrâil olarak anıldığı beyan edilmiştir. Çünkü onun vahiy meleği Cebrâil olduğu, "*İman edenlere sebat kazandırısın, müslümanlara rehber ve müjde olsun diye rabb in tarafından bir gerçek olmak üzere Kurân'ı Rûhulkudüs'ün indirdiğini söyle.*"⁸² âyetiyle tespit edilmiştir. Kurân Yolu'nda vahyin Rûhulkudüs tarafından getirilmesi, Cebrâil tarafından indirilmesi şeklinde anlaşılmiştir.

⁷⁵ Esed, *Kurân Mesajı*, 24.

⁷⁶ Karaman vd., *Kurân Yolu*, I/153.

⁷⁷ Yavuz-Ünal, "Cebrâil", 7/202-204.

⁷⁸ Âyetler için bk. el-Bakara 2/87, el-Müminûn 23/44.

⁷⁹ Âyet için bk. el-Mücâdele 58/22.

⁸⁰ Esed, *Kurân Mesajı*, 24.

⁸¹ Hadis için bk. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Câmiu's-sahîh* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 2006), Kitabü'l-Edeb, 93. Bab, (Hadis No: 6152), 857.

⁸² en-Nahl, 16/102.

Bunun için başka âyetlere⁸³ atıf yapılmıştır.⁸⁴ Hz. İsa'nın Rûhulkudüs'le desteklenmesi, bütün elçiler için geçerli sayılmıştır. Özellikle Hz. İsa'nın bununla desteklendiğinin beyan edilmesi, Cebrâil'in Hz. İsa için vahiy meleği olmasının ötesinde beşer suretinde gönderilmiş bir elçi olması ve tertemiz bir çocuk bağışlaması için görevlendirilmiş bulunmasıyla ilişkilendirilmiştir.⁸⁵

Kurân, meleklerin elçilerle ilgili görevlerine yer vermiştir. Bu açıdan Rûhulkudüs meleği olan Cebrâil'in, Allah'tan aldığı vahiyleri nebîlere indirdiği beyan edilmiştir. Kurân, bu önemli konuyu açıklamayı kendine bir vazife bilmiştir. Zira müşrik cephe hem mesaja hem de onun tebliğcisine karşı şiddetli taarruzlar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılara karşı Hz. Nebî'yi savunmayı veya desteklemeyi, yüce Rabbimiz üzerine almıştır. Bu nedenle tenzil edilen bir âyette Rûhulkudüs'ün vahyi indirdiğine وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ... âyetiyle⁸⁶ temas edilmiştir. Bu âyette Hz. İsa'nın **kutsal ilhamla** güçlendirildiği dikkatlere sunulmuştur. Kurân Mesajı'nda Hz. İsa'nın bu âyette ismiyle anılması, onun bir elçi olduğu gerçeğinin vurgulanması ve onun elçiliğini reddedenlerin iddialarının çürütülmesiyle ilişkili kabul edilmiştir.⁸⁷ Eserde Rûhulkudüs'ün kutsal ilham diye anlamlandırılması, dikkatlerden kaçmamıştır.

Kurân, Hz. İsa'nın Rûhulkudüs'le desteklendiğine işaret etmiştir. Âyette Allah'ın Hz. İsa'yı Rûhulkudüs'le kuvvetlendirdiği açıklanmıştır. Buna إِذْ أُنزِلَتْكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا... cümlesiyle⁸⁸ temas edilmiştir. Bu âyette Hz. İsa'nın nasıl **kutsal ilham** ile güçlendirildiği, bu anlamda beşikte bir bebekken ve yetişkin bir adam olarak konuşmasını sağladığı anımsatılmıştır. Kurân Mesajı'nda nebîlerin ilahi mesajı tebliğ ettikleri kimselerin ortaya koydukları tepkilerden sorumlu olmadığı âyette ifade edilmiştir.⁸⁹ Bu âyete yapılan yorumda ve verilen mealde Rûhulkudüs ifadesine kutsal ilham denilmiştir. Bu ifade, Hz. İsa'ya verilen vahyi ya da ona benzer şeyleri vurgulamıştır. Oysa âyet, Hz. İsa'nın Cebrâil tarafından desteklendiğini ve bunun vahiyle yapıldığını net olarak ifade etmiştir.

⁸³ Âyetler için bk. el-Bakara, 2/87, 97.

⁸⁴ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 3/440-441.

⁸⁵ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 1/154.

⁸⁶ el-Bakara 2/253.

⁸⁷ Esed, *Kurân Mesajı*, 77.

⁸⁸ el-Mâide 5/110.

⁸⁹ Esed, *Kurân Mesajı*, 288-289.

1.7. Melekler, Bazı Elçilere Misafir Olurlar

Kurân, meleklerin insan suretinde iki elçiye geldiğinden bahsedilmiştir. Onlar, elçilerle konuşmuş ve yanlarındakilerle kelimeler etmiştir. Ayrıca yanlarındakilerce de görülmüşlerdir. Bu haldeyken melekler, elçilere vahiy getirmemiştir. Onlar, aldıkları bir emir gereği Hz. İbrahim'e bir evladı olacağını müjdelemiş ve ardından Lût'un kavminin şehirlerinin helak edileceğini ona haber vermişlerdir. Allah, bu işleri gerçekleştirmekle onları görevlendirmiş ve bu şekilde olayın gelişmesini de istemiştir. Böyle de olsa yine onlar, elçilerle bir ilişki içerisinde olmuştur. Vahiy gibi bir başka emir olan evlat müjdesini ve toplumun helak edilmesini gerçekleştirmişlerdir. Bu iki melek, elçiler Hz. İbrahim ve Hz. Lût'a insan şekline girerek gelmiştir.⁹⁰

Kurân, birçok yerde Hz. İbrahim'i ziyarete gelen meleklerden söz etmiştir. Bu elçi, Lût'un toplumunu helak etmek için görevlendirildikleri cevabı karşısında irkilmiştir. Bu duruma temas eden âyette *وَبَشِّرْهُمْ عَنْ صَيْفِ إِبْرَاهِيمَ* "Onlara İbrahim'in misafirlerinden haber ver."⁹¹ buyrulmuştur. Bu âyetteki misafirlerin beşer suretinde temessül eden melekler olduklarını Kurân açıkça beyan etmiştir. Kurân Mesajı'nda ise bazı semavi elçilerin Hz. İbrahim'i ziyarete geldiğine işaret edilmiştir.⁹² Beşer haline temessül etmiş meleklerin, Hz. Lût'la ilgili durumu âyetlerde genişçe anlatılmıştır. Kurân Yolu'nda meleklerden insan görünümünde misafirlerin Hz. İbrahim'e indiğine işaret edilmiştir. Melekler, önce müspet haberi vermiş, ardından helakle ilgili menfi haberi söylemiştir.⁹³

Yine Lût toplumunun yok edilmesi için gelen meleklerin de beşer suretinde oluşuna Kurân'da temas edilmiştir. Kurân Mesajı'nda helak haberini vermek üzere gelen melekleri, bu toplum kendilerine teslim etmesini Hz. Lût'tan istemiştir.⁹⁴ Kurân, bu duruma *وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا* âyetiyle⁹⁵ temas etmiştir. Meleklerin Lût'u erkekler olarak ziyarete ettiği ve karısının, bunu toplumdaki kötülük liderlerine ilettiği ve onların da bu adamları kendilerine teslim etmelerini ondan talep ettiği Kurân'da pek çok yerde işlenmiştir. Kavminin misafirlerine bir şey yapmasından korkan Lût, toplumundan kendisini rezil rüsva etmemelerini istemiştir. Misafir melekler,

⁹⁰ Hûd 11/69, 77.

⁹¹ el-Hicr 15/51. Detaylı bilgi için bk. el-A'râf 7/80-84, Hûd 11/77-83, el-Hicr 15/57-77.

⁹² Esed, *Kurân Mesajı*, 520.

⁹³ Karaman vd, *Kurân Yolu*, 3/357-358.

⁹⁴ Esed, *Kurân Mesajı*, 1093.

⁹⁵ el-Kamer 54/37.

Lût'u teskin etmiş ve milletin helak edileceğini haber vermiştir. Bu durum, ... *إِنَّا مُرْسِلُونَ إِلَيْكَ... ayetinde⁹⁶ anlatılmıştır. Kurân Mesajı'nda "... Ey Lût, bak, biz senin Rabbinin elçileriyiz! (Korkma,) [düşmanların] sana asla ilişemeyecekler..."⁹⁷ meali verilmiştir. Kurân Yolu'nda insan suretindeki meleklerle ilgili bir açıklama yapılmamıştır.⁹⁸*

Bütün bu açıklamalardan sonra Kurân Mesajı'nda insan suretinde gelen meleklerin, ontolojik varlıkları olan ve istedikleri şekillerden biri olan beşer biçimine girebilen bir varlık kategorisi olarak görüldükleri tespit edilmiştir. Kurân Yolu'nda meleklerin burada elçiler sebebiyle bir görev gördüklerine vurgu yapılmıştır. Melekler, öncelikle evlatları olacağına dair müjdeli ve sevinçli haberi Hz. İbrahim'e ve eşine bildirmişlerdir. Sonra helakle ilgili olumsuz haberi, Hz. Lût'a iletmişlerdir. Burada da rabbimizin emirlerini yerine getiren bu melekler, diğer gelişlerinden farklı olarak insan veya beşer suretinde görünmüştür. Zira bu biçimde gelen melekler, herkes tarafından görülmüş ve konuştukları da herkes tarafından duyulmuştur. Yalnız beşer suretinde gelen Cebrâil veya diğer meleklerin bu haldeyken vahiy getirmediği, aksine sadece bir müjde vermek ya da bir helak haberini duyurmak adına geldikleri dikkatlerden kaçırılmamıştır. Oysa aynı melek, vahiy getirdiğinde ise sadece elçinin göreceği ve sesini duyacağı ya da sadece sesini duyacağı bir şekilde geldiği âyetlerden ve onlara ilişkin tefsirlerden anlaşılmıştır.

1.8. Melekler, İnsan Şeklinde Gelirler

Kurân, vahiy olgusunda Cebrâil'in veya başka bir meleğin her zaman devrede olduğunu beyan etmiştir. Aynı şekilde vahyin, Cebrâil vasıtasıyla Hz. Nebî'ye indirildiğini de ifade etmiştir. Yani vahiy meleğinin dışında Hz. Resul'ün kalbine gelen ilhamlar, duygular ve düşünceler, asla Kurân olarak değerlendirilmemiştir. Hz. Elçi, meleğinin kendisine iki şekilde geldiğini bildirmiştir. İlkinin, meleğinin aslî suretinden çıkarak insan biçiminde gelmesiyle oluştuğu, diğerinin ise Hz. Muhammed'in insani suretinde kalarak ama manen melek seviyesine yükseltilmesiyle gerçekleştiği beyan edilmiştir. Hz. Resul, bu ikinci türün kendisi açısından çok ağır geçtiğini dile getirmiştir. Bu durumda Kurân, elçiler bağlamında meleklerin insan şeklinde temessül ettiklerini açıklamıştır.⁹⁹ Bu halde hem elçi hem de melek,

⁹⁶ Hûd 11/81.

⁹⁷ Esed, *Kurân Mesajı*, 440.

⁹⁸ Karaman vd, *Kurân Yolu*, 5/191.

⁹⁹ Âyet için bk. Meryem 19/17.

birbirlerini görmüş, fakat üçüncü şahısların onları görmesi, sesini duyması ve söz söylemesi mümkün olmamıştır. İnsan şekline girerek gelen melek, geldiği kişiye ya ilahi bir emri tebliğ etmekle veya bir vahyi ilka etmekle görevlendirilmiştir. Doğal olarak bu durum, insan şeklinde gelen ve üçüncü şahısların görebildiği biçimden tamamen farklı olmuştur.

Cebrâil'in insan suretine temessül ettiği, bazı hadislerde de beyan edilmiştir. Gerçekten Kurân'da Cebrâil'in insan şekline temessül ettiği, bu açıdan Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Meryem'e¹⁰⁰ görüldüğü açıklanmıştır. Bazı âyetlerde Hz. Nebî'nin kalbine Kurân'ı indirmesi dikkate alınarak bu büyük meleğin temessül ettiğinin reddedilmesi, yanlış bir algılamadan neşet etmiştir. Mesela Fazlurrahman, Cebrâil'in insan şeklinde temessül etmesiyle ilgili hadislerin ehl-i sünnet tarafından uydurulduğunu iddia etmiştir. Bu açıdan elçinin bir melek olması halinde bile yine onun, ancak insan şeklinde bir elçi olarak tensip edileceğini ifade eden âyetlerden¹⁰¹ söz edilmiştir.¹⁰² Yapılan araştırmalara göre Yahudilik, Nasrânîlik ve İslâmiyet'te meleklerin insan şekline girebildikleri, genellikle beyaz elbiseli ve parlak yüzlü gençler gibi görüldükleri kabul edilmiştir.¹⁰³ Hz. Resul'e Cebrâil'in Dihye suretine girerek vahiy getirdiği ve sahâbeden pek çok kimsenin de onu Dihye zannettiğine dair bilgiler, kaynaklarda ittifakla anlatılmıştır.¹⁰⁴ Buhârî ve Müslim ile Müsned adlı hadis külliyyatında Cebrâil'in Dihye suretinde Hz. Nebiye geldiğine dair İbn Ömer ve Üsâme b. Zeyd'den rivayetler aktarılmıştır.¹⁰⁵ Bilineceği üzere bunun, meleğin aslı biçimiyle gelmediği, aksine insan suretine girerek geldiği dile getirilmiştir. Mesela melekler, Hz. İbrahim ve Hz. Lût'a beşer suretinde gelmiştir.¹⁰⁶

Kurân, Cebrâil'in Hz. Meryem'e insan suretinde görüldüğünü belirtmiştir. Kurân'da bir âyette bu husus فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا şeklinde yer almıştır.¹⁰⁷ Kurân Mesajı'nda "*Kendini onlardan uzak tutuyordu; bu durumdayken kendisine vahiy meleğimizi gönderdik, [bu melek]*

¹⁰⁰ Âyetler için bk. Hûd 11/69, 77, el-Hicr, 15/51, 68, Meryem 19/17.

¹⁰¹ Âyet için bk. el-En'âm 6/8-9.

¹⁰² Yavuz-Ünal, "Cebrâil", 7/202-204.

¹⁰³ Ali Erbaş, "Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1996, Sayı: 1, 123.

¹⁰⁴ Bilgi için bk. Ali Yardım, "Dihye b. Halife", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994) 9/294.

¹⁰⁵ Bilgi için bkz. Buhârî, *Câmiu's-sahîh*, Kitabü'l-menâkıb, 25. Bab, (Hadis No: 3634), 494.

¹⁰⁶ Ömer A. Aşkar, *Âlemü'l-melâiketi'l-ibrâr* (Kuveyt: Mektebetü'l-Felah, 3. Basım, 1983), 13-15.

¹⁰⁷ Meryem 19/17. Süreçle ilgili bir başka âyet için bk. el-Enbiyâ 21/91.

ona eli yüzü düzgün bir beşer kılığında göründü."¹⁰⁸ meali verilmiştir. Kurân Yolu'nda "Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona *rûhumuzu gönderdik; rûh ona tam bir insan şeklinde göründü.*" meali verilmiştir.¹⁰⁹ Taberî, Hz. Meryem'in mabetteki ikametini uzaklaştığı ve doğu tarafında bir yere çekildiği sırada düzgün bir insan kılığında Allah'ın Cibril'i ona gönderdiğine işaret etmiştir. Böylece Hz. Meryem, odasında bulunduğu zamanlarda yine kendisine düzgün bir insan suretine temessül etmiş olan Cibril'i, bu uzaklaştığı zamanda da yanında görmüş ve onunla kelam etmiştir.¹¹⁰ Âyetteki *rûhanâ* ifadesi, vahiy meleği olarak çevrilmiştir.¹¹¹

Kurân Mesajı'nda Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalmasıyla ilgili temsili ifadenin, hatalı bir biçimde sanki sadece Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili olduğu yorumu yapılmıştır.¹¹² Kurân'ın bu ifadeyi, insanın yaratılışıyla ilgili olarak üç ayrı yerde¹¹³ kullandığına işaret etmiştir. Yani Allah'ın rûhundan üflemesinin, her insan için söz konusu olduğunu belirtmiştir. Zemahşerî¹¹⁴, bu durumu Allah'ın rûhundan bir bedene veya bir varlığa üflemesinin, aslında ona hayat vermesi anlamına geldiğini belirtmiştir. Esed, bu yorumun Râzî¹¹⁵ tarafından da desteklendiğini ifade etmiştir.¹¹⁶

Yalnız burada Cebrâil'in Hz. Meryem'e eli yüzü düzgün bir beşer olarak temessül etmesi, Kurân'ın başka bir yerinde olmayan ve ilk defa beyan edilen bir durum olmuştur. Burada o eli yüzü düzgün insanı, sadece Hz. Meryem görmüş ve bu beşer de ona Allah'ın talimatını iletmıştır. Normalde Hz. Meryem'in ondan çekinmesinin anlamsız olacağı belirtilmiştir. Bir erkek çocuğu olacağı müjdelendiğinde Hz. Meryem çok korkmuştur. Bu olayı görenler ve söylenenleri de duyanlar, orada yer almamıştır. Bilfarz orada bazıları bulunsa bile, onların Hz. Meryem ile Cebrâil arasında geçen konuşmaları işitemeyecekleri ve Cibril'i de göremeyecekleri beyan edilmiştir. Bazıları, Hz. Meryem'in nebî olup olmadığını sorulmuştur. Bu soruya nebîliğin sadece insan türüne ait olduğu ve bu çerçevede her vahiy alan

¹⁰⁸ Esed, *Kurân Mesajı*, 610.

¹⁰⁹ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 3/594.

¹¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 15/485-486.

¹¹¹ Esed, *Kurân Mesajı*, 611.

¹¹² Esed, *Kurân Mesajı*, 662.

¹¹³ Âyetler için bk. el-Hicr 15/29, Sâd 38/72, el-Lokmân 32/9.

¹¹⁴ Yorumu için bk. Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizi'tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-tenzil*, thk. Âdil A. Abdülmevcûd – Ali M. Muavviz (Riyâd: Mektebetü Ubeykân, 1998), 4/163.

¹¹⁵ Açıklaması için bk. Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 22/18.

¹¹⁶ Esed, *Kurân Mesajı*, 662.

insanın nebî olmadığı yanıtı verilmiştir.

Kurân Mesajı, Hz. Meryem'e Cibril'in gönderilmesiyle rûh sözcüğünün çoğu zaman vahiy ya da ilâhî esin anlamında kullanıldığını dile getirmiştir.¹¹⁷ Rûh sözcüğüne bu mananın uygun görülmesi, hemen hemen her geçtiği yerde benimsenmiştir. Bu manada müfessir Esed, rûh kelimesini geçtiği bazı yerlerde¹¹⁸ sözcüğe aynı minvalde açıklamalar yapmıştır. Ona göre rûh sözcüğü, bazen bu vahiy ya da ilahi esini, Allah'ın seçtiği kimseye ulaştırın aracıyı, yani meleği ya da melekî gücü işaret etmek için kullanılmıştır. Ölümlülerin bir meleği kendi gerçek heyeti ya da tezahürü içinde algılayamayacakları için Allah, Hz. Meryem'e rûhu, bir insan kılığında göstermiştir. Kurân Mesajı'nda meleğe rûh denilmesinin, bu varlıkların fiziksel veya bedensel özelliklerden uzak, sırf rûhani veya manevi bir mahiyette olmalarıyla açıklanabileceğini, büyük müfessir Râzî'den naklederek açıklamıştır.¹¹⁹

1.9. Melekler, Hz. Meryem'e Gelirler

Hz. Meryem'in bir resul olmadığı, buna karşın hem Cebrâil'in hem de diğer meleklerin ziyaret edeceği kadar büyük bir nebî olduğu kanaati daha ağır basmıştır. Bu çalışmada Hz. Meryem'le ilgili konuya temas edilmiştir. Kurân, bazı işleri gerçekleştirmek için meleklerin Hz. Meryem'i ziyaret ettiklerinden söz etmiştir. Hz. Meryem bir nebî ya da bir resul değildir. Ancak o, meleklerle, onlar da onunla konuşmuştur. Hatta evladı olacağına dair müjdeyi melekler vermiş ve evladın ona ilkâsı ise Cebrâil aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bunlar vahiy olarak kabul edildiği için Hz. Meryem'in nebî olduğu nerdeyse kesin gibi değerlendirilmiştir. Kadından nebî olmayacağı düşüncesi ise başka bir tartışmanın konusu olabilir. O zaman vahiy verilen veya vahye mazhar olan her insanın nebî olmadığı, ama nebî olanların da sadece insandan olduğu ortaya çıkmıştır. Yani cinlerden ve meleklerden nebî seçilmemiştir. Fakat bundan onlardan resul olmadığı anlaşılmamıştır. Onlardan resuller seçilmiş, ancak nebî tayin edilmemiştir.¹²⁰ Ancak her vahiy gönderilen insan da nebî olarak değerlendirilmemiştir. Elçiler açısından konu incelendiğinde Hz. Meryem'in mazhar olduğu ilâhî bilgilendirmeler ve bu malumatın veriş şekilleri, Hz. Muhammed'e veya bir başka nebîye verilen vahyin verilmiş biçimlerinin aynısı olduğu kanaati hasıl olmuştur. Kurân'da anlatılan bu konuya çalışmada değinilmemiştir. Çünkü diğer vahiylerde

¹¹⁷ Esed, *Kurân Mesajı*, 611.

¹¹⁸ Âyetler için bk. en-Nahl 16/2, el-Bakara 2/87.

¹¹⁹ Esed, *Kurân Mesajı*, 611.

¹²⁰ Bu açıklama nebî ve resul ayrımı dikkate alınarak yapılmıştır. Âyet için bk. el-En'âm 6/130.

olduğu gibi bu hadisede de vahiyler gizli olarak verilmiştir. Yani bu vahiyler, sadece iki kişi arasında sözlü veya sesli bir konuşma olarak gerçekleşmiş ve bunu, üçüncü şahısların öğrenmesi veya duyması, asla mümkün olmamıştır.

Hiz. Meryem'e meleklerin gelmesi ve vahiy ya da mesaj getirmesi meselesi, değişik surelerde birkaç âyette dile getirilmiştir. Çünkü Hiz. İsa'dan bahsedilen hemen her âyette kısmen de olsa Hiz. Meryem söze katılmıştır. Hiz. Meryem'in anlatıldığı pek çok yerde ise meleklerden söz edilmiştir. Hiz. Meryem'in Allah tarafından seçildiği, tertemiz bir kadın kılındığı ve dünyanın kadınlardan üstün tutulduğu *وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ* ... âyetiyle¹²¹ beyan edilmiştir. Kurân Mesajı'nda bu âyete "...Ve o zaman melekler, 'Ey Meryem!' dediler, 'Allah seni seçti ve tertemiz kıldı; seni bütün dünya kadınlarının üstünde (bir konuma) çıkardı.'"¹²² meali verilmiştir. Kurân Mesajı'nda meleklerin gerçek varlıklarıyla ontolojik olarak kabul edildiği ve gerçek varlıkları olan bir kategori olduğu, verilen mealden anlaşılmıştır. Zira melekler, Hiz. Meryem'in anlayacağı bir şekilde onunla konuşmuş ve iletilmesi emredilenleri ona ifade etmişlerdir. Bu konuya Kurân, Meryem suresinde yeniden temas etmiştir. Aslında nüzul sürecinde ilk defa bu surede değinilen mesele, daha sonra Âl-i İmrân suresinde yeniden gündeme getirilmiştir.¹²³ Her iki tefsirde de Hiz. Meryem'e meleklerin geldiği ve Cebrâil'in de rûhu ilk ettiği ittifakla beyan edilmiştir.¹²⁴

1.10. Melekten İnsanlığa Elçi Olmaz

Melekten insanlığa elçi göndermenin imkânsız olması, Kurân'da vahiy getirme bağlamında istimal edilmemiştir. Aksine Allah, yeryüzünde yaşayan ve gaflete düşen insanları uyarmak için şimdiye dek insanlara bir meleği asla resul olarak görevlendirmedeğini anlatmak maksadıyla kullanmıştır. Aynı şekilde bundan böyle de insanlara bir meleği asla resul veya nebi olarak vazifelenmeyeceğini de ilan etmiştir. Kurân, müşriklerin melekten bir elçi isteklerine kayıtsız kalmamıştır. Zira Hiz. Muhammed'in bir melek olmadığı veya müşriklerin melek bir elçi isteklerinin yanlış olduğu sürekli vurgulanmıştır. Bundan hareketle hiçbir nebînin melek olmadığı vurgusu, vahiyde epey bir yer tutmuştur. Çünkü vahiy, dikey olarak tarihin belli bir

¹²¹ Âl-i İmrân 3/42-43. Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/45, 47.

¹²² Esed, *Kurân Mesajı*, 96.

¹²³ Âyetler için bk. Meryem 19/16-34.

¹²⁴ Hiz. Meryem'e Cebrâil tarafından ilkâ edilenin bir mu'cize veya âyet olduğuna dair bir açıklama için bkz. Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kurân Kıssaları* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2011, 51-52.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

kesitinde ve yatay olarak belli bir döneminde bir toplumun Allah'la diyalogundan oluşmuştur. Hz. Nebî, müşriklerin sataşmaları karşısında kendisinin melek olmadığını üzerine basa basa söylemiştir.¹²⁵ Zira müşrik zihniyeti, insanı uyarmak için Allah'ın bir insanı değil, bir meleği göndermesini arzu etmiştir. Oysa bir elçinin insanları hakka ve hakikate davet ettiği gibi hiçbir meleğin, insanları hakka ve hakikate çağıramayacağı açıklanmıştır. Allah, evren tasarımıyla böyle bir şey planlamamıştır. Böylece müşriklerin melekten bir elçi istekleri, Kurân tarafından geri çevrilmiştir.¹²⁶

Kurân, Hz. Nebî'nin bir melek olmadığını, aksine bir insan ve beşer olduğunu net olarak beyan etmiştir. Bu durumun, meleklerin varlık statüleriyle ilgili olmadığı, esasen müşriklerin çürümüş ve bozulmuş zihniyetlerini ele verdiği dile getirilmiştir. Kurân'da Hz. Elçi'nin melek olmadığını ifade eden bir âyet¹²⁷ ... وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنِّي أَنبِئُكُمْ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ ... yer almıştır. Bu âyette Hz. Resul'ün ilahi hazinelere sahip olmadığı, insan idrakini aşan şeyleri bilmediği ve melek olmadığı beyan edilmiştir. Buna karşın Hz. Muhammed, vahiyde kendisine emredilene yaptığını, bu durumu görüp anlayanlar ile anlamak istemeyenlerin bir olmayacağını ve müşriklerin bu konuyu iyi düşünmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Hz. Elçi'nin bir melek olmadığını müşriklere bildirmek için bu âyet inzal edilmiştir. Bu, Kurân'ın indiği toplumla olan diyalogunun net bir göstergesi olmuştur. Kurân Mesajı'nda âyete "...ve ne de size 'Ben bir meleğim!' diyorum..."¹²⁸ anlamı verilmiştir. Böylece Allah, müşriklerin Hz. Muhammed'in tabiatüstü güçlere sahip olması gerektiğine dair iddialarını reddetmiş ve bir mucizeyle elçiliğini ispatlaması istekleri hiç kale almamıştır. Çünkü müfessir, "...Neden ona rabbi tarafından hiçbir mucizevi işaret bahşedilmedi?"¹²⁹ âyetine atıf yapmış ve bununla, Hz. Muhammed'in ilahi mesajın tebliğcisi olduğunun gösterildiğini vurgulamıştır. Neticede mucize verilmesine ilişkin inananların iddiaları, böylece çürütülmüştür.¹³⁰ Müellif, burada Hz. Nebî'nin ilahlaştırılmamasının amaçlandığını ve ilahi mesajları insanlara iletmekle görevli seçilmiş bir kul olduğu vurgusu yapıldığını belirtmiştir.¹³¹

Kurân, nazil olduğu dönemdeki toplumun kahir ekseriyetini oluşturan

¹²⁵ Âyetler için bk. el-En'âm 6/50, Hûd 11/31.

¹²⁶ Âyet için bk. el-En'âm 6/9.

¹²⁷ el-En'âm 6/50.

¹²⁸ Esed, *Kurân Mesajı*, 233.

¹²⁹ el-En'âm 6/37.

¹³⁰ Esed, *Kurân Mesajı*, 231.

¹³¹ Esed, *Kurân Mesajı*, 234.

pagan anlayışa sahip müşrikleri muhatap almıştır. Bu sebeple Hz. Nebî'nin bir insan olmasını asla içlerine sindirememiş olan bu putperest zihniyet Kurân'da mahkûm edilmiştir. Zira onlar, kendileri gibi bir insan ve beşer olan Hz. Muhammed'e uymayı reddetmiş ve bunun yerine bir meleğin veya aşkın bir varlığın gönderilmesini beklemişlerdir. Kurân, onların bu durumunu

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ إِلَّا اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِادْيِ الرَّأْيِ ...
âyetiyle¹³² detaylandırmıştır. Bu âyetin ilgili bölümüne “*Kaominin inkârcılarından ileri gelen bir grup, ‘Biz seni ancak bizim gibi bir beşer olarak görüyoruz. Yine biz, sana uyanların da ancak kıt düşünceli ve en aşağı sınıftan insanların sana tabi olduğuna şahit oluyoruz.’ dediler...*” manası verilmiştir. Âyette müşriklerin Hz. Muhammed’in elçi seçilemeyeceği, seçilse bile vahiy alamayacağı ve kendileri gibi bir beşerden farksız olacağı açıklanmıştır.

Kurân Mesajı’nda elçilerle ilgili kıssalarda ilahi mesajı ilk önce toplumun aşağı kesimlerini oluşturan köleler, yoksullar ve ezilenlerin kabul ettiği ifade edilmiştir. Bu sınıflar arasında İslam, dünyada daha adil ya da eşitlikçi bir toplumsal düzen önerdiği ve bunu kabul edenlere ahirette ebedi mutluluk vaat ettiği için hızlıca onaylamıştır. Bu davetleriyle tüm nebîler, toplumlarının devrimci damarını harekete geçirmiştir. Böylece kurulu düzeni elinde tutan, toplumun imtiyazlı kişiler, her daim işi yokuşa sürmüş ve toplumda huzursuzluğa neden olmuştur.¹³³ İleri gelenlerin oluşturduğu sosyal gruplar ve davetçiler, sürekli hayal kırıklığına uğramıştır. Kurân Yolu’nda da benzer açıklamalar yapılmıştır.¹³⁴

Kurân, müşriklerin istediği gibi melek bir elçinin gönderilmesi halinde bile onun yine insan olacağını belirtmiştir.¹³⁵ Meleklerle insanların mahiyetleri birbirinden tamamen farklılık göstermiştir. Bu nedenle Allah, insanlara yine kendi cinslerinden olan bir insanı, iletişimi için aracı kılmıştır. Mesela Hz. Nebî, Cibril’i aslı suretinde gördüğünde endişelenmiştir.¹³⁶ Müşriklerin insan türünden elçi yerine melek bir elçinin gönderilmesini istemelerine Kurân’da temas edilmiştir. Kurân, müşriklerin kendilerine bir meleğin indirilmesini talep ettiklerinden bahsetmiştir. Bununla müşrikler, bir meleğin Hz. Elçi’yle birlikte dolaşmasını ve onun bu durumunu, bizzat görmelerini istemişlerdir. Fakat onlar, meleği açık seçik gördükleri halde iman etmeyecekleri için helak edilecekleri beyan buyrulmuştur. Mesela

¹³² Hûd 11/27.

¹³³ Esed, *Kurân Mesajı*, 427-428.

¹³⁴ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 3/165.

¹³⁵ Âyet için bk. el-En’âm 6/9.

¹³⁶ Erbaş, “Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri”, 122.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

melek aslî hüviyetiyle onlarla konuşursa Hz. Resul'e uyacaklarından söz etmişlerdir. Oysa Kurân Yolu'nda istekleri yapılırsa bile kesinlikle inanmayacakları vurgulanmıştır.¹³⁷

Kurân Yolu'nda putperestlerin Hz. Nebî'ye inanmamaları, onun melek benzeri bir varlık değil, kendileri gibi bir insan olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Onlar, elçinin beşerden seçilmesinin sırrını, asla anlayamamıştır. Yeryüzünde yaşayanlar melek olsaydı melekten bir elçi onlara gönderilmiş olurdu. Kurân Yolu tefsirinde melek elçi gönderilmesi halinde bile insanın hidâyete ermesinin imkânsız olacağı ifade edilmiştir.¹³⁸

1.11. Müşrikler, Melek Bir Nebî İsterler

Müşrik akidesinde Allah'ın beşerden seçtiği nebîlerin, insanlara elçilik yapamayacakları ve onların da kendileri gibi bir beşer oldukları düşüncesi benimsenmiştir. Beşerden elçi istemeyen bu putperestler, daima dile getirdikleri bu durumu nebînin cevaplamasını istemiştir. Bunun için Allah, onların melekten bir elçi isteğiyle ilgili bu yersiz düşüncelerini reddeden ve insanlara ancak yine bir insanın elçi olacağını bildiren vahiyler inzal etmiştir. Bir âyette¹³⁹ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ مَا يَلْبَسُونَ denilmiştir. Kurân, ilke olarak insanlara ancak insanlardan elçilerin gönderileceğini ve onları uyarmak için yine kendilerinden bir insanın tercih edileceğini haber vermiştir. Bu, insanlık tarihinde hep insanlardan elçiler seçilerek gösterilmiştir. Fakat müşrikler, kendileri için seçilen Hz. Elçi'yi beğenmemiş, onun yerine bir meleğin tayin edilmesini talep etmişlerdir. Yani bir melek marifetiyle beşerin uyarılmasını arzulamışlardır.

Müşriklerin neden melekten bir elçinin insana gelmediğini sorgulamaları üzerine bazı âyetler indirilmiştir. İlgili âyette¹⁴⁰ هَلْ يَنْظَرُونَ إِلَّا أَنْ هَلْ يَنْظَرُونَ إِلَّا أَنْ... buyrulmuştur. Meleklerin gelmesi halinde her şeyin kararının çoktan verileceği ve ardından bütün varlıkların Allah'a döndürüleceği vurgulanmıştır. Kurân Mesajı'nda melek bir elçinin gelmesi halinde tövbe etmek için zamanlarının kalmayacağı ve bunun için vaktin çok geçmiş olacağı bildirilmiştir.¹⁴¹ Yine onda melek bir elçinin

¹³⁷ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 2/379-380.

¹³⁸ Karaman vd., *Kurân Yolu*, 3/522.

¹³⁹ el-En'âm 6/8-9.

¹⁴⁰ el-Bakara 2/210.

¹⁴¹ Esed, *Kurân Mesajı*, 60.

gönderilmesi halinde hesap gününün gelip çatacağı ve müşrikler hakkında nihai kararın verileceği yorumu eklenmiştir. Çünkü **melek olarak tanımlanan güçlerin**, sadece hesap gününde insanlara gerçek şekliyle kendilerini gösterecekleri ve insanın kavrayış alanına girecekleri ifade edilmiştir. Meleklerin gerçek şekliyle kavranması imkânsız olduğundan burada tasvir edilen semavi elçi meleğinin, yine bir insan şeklinde olması gerekmiştir. Neticede mesajın doğrudan teyidine ilişkin müşriklerin talepleri karşılanmamış ve içine düştükleri şaşkınlıkları, giderilememiştir.¹⁴²

Hız. Nebî'nin yanında neden bir meleğın bulunmadığına dair müşriklerin itirazları dikkate alınmıştır. İlgili âyete¹⁴³ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ ... şeklinde Kurân'da yer verilmiştir. Bu âyette inançsızların Hız. Resul'e tazyiklerinden söz edilmiştir. Bu sıkıştırmalar sonucunda Hız. Elçi'nin, inkârcıların hoşlanmamaları ve ileri geri konuşmaları hasebiyle vahiyle bildirilenlerin bir kısmını göz ardı etmesinin doğru olmayacağı ilan edilmiştir. Onlar, Hız. Muhammed'e gökten bir hazinenin indirilmesini ve gözleriyle görebilecekleri bir meleğı getirmesini talep etmiştir.¹⁴⁴ Oysa Allah, onun bir uyarıcı olduğunu ve her şeyi gözettiğini Kurân'da başka âyetlerde onlara defalarca hatırlatmıştır.

Kurân Mesajı'nda müşriklerin Hız. Nebî'den olmaz isteklerde bulduklarına işaret edilmiştir. Mesela, müşriklerin ilahlarına kara çalmayan bir vahiy getirmesini istedikleri, Mekke'deki bir dağın altına dönüştürmesini talep ettikleri ve en nihâyet kendisinin elçi olduğuna tanıklık edecek bir meleğı yanında getirmesini tavsiye ettikleri âyetlerde yer almıştır.¹⁴⁵ Bunu, Hız. Elçi'den mucize göstermesini istemek olarak anlayan M. Esed, Hız. Resul'ün kendi adına mucize göstermek gücünde olmadığını açıklayan âyetlere referans vermiştir.¹⁴⁶

Kurân, Hız. Nebî'nin melek olmadığını dile getirmiştir. Bu açıdan elçinin bir melek olmasını müşriklerin talep ettiğini haber vermiştir. İlgili âyette¹⁴⁷ ...وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنِّي أَنبِئُكُمْ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ... buyrulmuştur. Hız. Resul'ün, Allah'ın hazinelerine sahip olmadığı, insan idrakini aşan şeyleri bilmediğı ve bir melek olmadığı ilgili âyetin devamında ifade edilmiştir. Bunun yerine

¹⁴² Esed, *Kurân Mesajı*, 295.

¹⁴³ Hûd 11/12.

¹⁴⁴ Hazine ve melek isteğiyile ilgili olarak bk. Hûd 11/12, el-Furkân 25/7.

¹⁴⁵ Hazine ve melek isteğiyile ilgili olarak bk. el-En'âm 6/8-9, Hûd 11/12, el-Furkân 25/7.

¹⁴⁶ Esed, *Kurân Mesajı*, 422.

¹⁴⁷ el-En'âm, 6/50.

kendisine vahiyle bildirilen direktifleri yerine getirdiği ifade edilmiştir. Âyette Hz. Elçi'nin tabiatüstü güçlere sahiplik iddiası kabul edilmemiş, müşriklerin mucizevi işaret beklentileri reddedilmiş ve nübüvvet görevini mucizelerle ispatlaması isteği hiç önemsenmemiştir. Esed, bu âyetteki açıklamasında Hz. Muhammed'in ilahlaştırılmamasının, önceki nebîler gibi yalnızca bir insan olduğunun hatırlatılmasının ve ilahi mesajı iletmeye için seçilen bir insan-elçi olduğunun vurgulanmasının amaçlandığını belirtmiştir.¹⁴⁸

Meleklerle ilişkileri kapsamında yanlış elçi ve melek tasavvurları da bu çalışmada irdelenmiştir. Kurân, müşriklerin istekleri karşısında Hz. Nebî'nin bunaldığına işaret etmiştir. Rabbimiz, ilgili âyette¹⁴⁹ وَلَوْ كُنْتَ أَعْلَمُ الْعَيْبِ لَأَسْتَكْبِرْتِ... ... مِنْ الْخَيْرِ... buyurmuştur. Müşriklerin Hz. Resul'ün bir melek olmayışını ya da ona bir meleğin eşlik etmeyişi bir sorun olarak görmelerine karşılık Kurân, Hz. Nebî'nin bir beşer olduğunu net olarak vurgulamıştır. Hz. Elçi'nin beşer oluşuna dair Kurân'da görülen bu vurgular, az ya da çok hiçbir varlığın hiçbir şekilde yaratıcının zatında ve sıfatlarında ortak olamayacağını kanıtlamak için serdedilmiştir.¹⁵⁰ Neticede Allah, insanlara yine ancak insanlardan elçiler seçtiğini, bunun geçmişte böyle olduğunu, bu sebeple de Hz. Muhammed'in de bir insan olarak seçildiğini beyan etmiştir. Müşriklerin insana melekten bir elçi istekleri, Kurân'da tamamen reddedilmiştir.

Sonuç

Bu makalede nebîler açısından melekler ve onların elçilikle ilgili görevleri irdelenmiştir. Bu irdeleme iki meal tefsirden ve iki müellifin âyetlere ve meleklerle dair yorumları ve düşünceleri üzerinden kıyaslanarak yapılmıştır. Kurân Mesajı'nda meleklerin, melek olarak tanımlanan güçler olarak anlaşıldığına işaret edilmiştir. Müellif, melekleri aslî şekilleriyle insanın kavrayamayacağını iddia etmiştir.

Kurân'ın beyanlarından yola çıkılarak nebîlerle melekler arasındaki münasebetlerin incelenmesi, bu çalışmanın en gerçekçi sonuçlarından biri olmuştur. Böylelikle bu çalışmada elçiler bağlamında meleklerin fonksiyonları tüm detaylarıyla aydınlatılmıştır. Yine bu etüdün neticeleri arasında son yüzyıldaki iki tefsir tarzının iki müfessir üzerinden nasıl yapıldığı da gösterilmiştir. Zira her iki tefsirde de melekler, farklı biçimlerde

¹⁴⁸ Esed, *Kurân Mesajı*, 233-234.

¹⁴⁹ el-A'râf 7/188.

¹⁵⁰ Esed, *Kurân Mesajı*, 313.

yorumlandığı tespit edilmiştir. Bu münasebetle elçilerle ilişkileri açısından meleklerin görevleri tetkik edilmiştir. İki tefsir ricalinin meleklerle ilgili açıklamaları da mukayese edilmiştir.

Kurân Mesajı'nda vahyi indiren Cebrâil'in diğer bir adı olan Rûhulkudüs, sürekli olarak kutsal ilham olarak tercüme edilmiş veya açıklanmıştır. Aynı şekilde Kurân'da geçtiği diğer yerlerde de bu terkip, kutsallık rûhu veya kutsal ilham olarak anlaşılmıştır. Bu, tefsirde batni yorumların pek çok izlerinden sadece biri olmuştur. Vahyi Rûhulkudüs veya Cebrâil indirdi denileceği yerde kutsal ilham denilmesi gerçekten müfessirin bilgi birikimiyle hiç de uyumlu olmamıştır. Böylece anlaşılmıştır ki Kurân meali ve tefsiri, ön yargılardan uzak olmalı ve subjektif görüşlerin açıklanacağı yer asla olmamalıdır. Yine Hz. İsa'nın Rûhulkudüs'le desteklenmesi, kutsal ilhamla desteklenmesi olarak açıklanmıştır. Oysa kutsal ilhamla değil Hz. İsa, Cebrâil ile desteklenmiştir. Oysa Kurân Yolu'nda elçilerin meleklerle ilişkileri düzleminde bu tür yanlış veya batni yorumlara, rastlanmamıştır.

Kurân Mesajı'nda rûh, Rûhulemîn, Rûhulkudüs daha çok kutsal ilham, kutsallık rûhu, ilahi ilham, ilahi vahiy gibi sözcüklerle karşılanmıştır. Her ne kadar bazı yerlerde Cebrâil'i ifade ettiği söylenmiş olsa da Esed tefsirinde bu yönelişinden ödün verilmemiştir. Bu eğilimi, öncelikle müfessirin meleklerle ilgili düşüncesinden neşet etmiştir. Daha sonra vahiy meleğini ifade eden diğer ifadeler de bu çerçeveye göre yorumlanmıştır. Gerçeğinin ne olduğu da pek umursanmamıştır. Buna karşın Kurân Yolu tefsirinde bu ifadeler, vahiy meleği Cebrâil veya Cibril olarak anlaşılmış ve hakiki varlıklarıyla kabul edilerek tefsir edilmiştir.

◆ Nebîlerle İlişkileri Bağlamında Meleklerden Bahseden Âyetlerin Kurân Yolu ve Kurân Mesajı Tefsirlerinden Mukayesesi

Kaynakça

- Alper, Hülya. "Rûhulemîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/216. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aşkar, Ömer Abdullah. *Âlemü'l-melâiketi'l-ibrâr*. Kuveyt: Mektebetü'l-Felah, 3. Basım, 1983.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 2006.
- Duman, M. Zeki. *Beyânu'l-Hak (Kurân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*. 3 Cilt. Fecr Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Erbaş, Ali. "Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Yıl : 1996, Sayı: 1, 107-128.
- Esed, Muhammed. *Kurân Mesajı / Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 5. Basım, 2002.
- Harman, Ömer Faruk. "Rûhulkudüs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/216-217. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kara, Mustafa. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kurân Kkissaları*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. 2011.
- Meydânî, Abdurrahman H. Habenneke. *Meâriciü't-tefekkiür ve dekâiku't-tedebbür*. 15 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2000.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kurân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Özsoy, Ömer-Güler, İlhami. *Konularına Göre Kurân Fihristi / Sistematik Kurân Fihristi*. Ankara: Fecr Yayınları, 18. Basım, 2015.
- Pak, Zekeriya. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Bilay Yayınları, 2020.
- Râzî, Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Tunçer, Mustafa. *Kurân'da Cin ve Şeytan*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Tunçer, Mustafa. *Beşerî Düşüncenin Vahiyle Örtüşmesi Muvâfakât-ı Sahabe*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2021.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an tevîli âyi'l-Kurân*. 24 Cilt. thk.

Abdullah b. A. et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.

Yardım, Ali. "Dihye b. Halife". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/2294. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Yakut, M. Süleyman. *İrabu'l-Kurâni'l-Kerîm*. 10 Cilt. İskenderiyye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye. ts.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kurân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Basım, 1979.

Yavuz, Yusuf Şevki-Ünal, Zeki. "Cebrâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/202-204. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Zemahşerî, M. b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmızı'-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-tenzîl*. thk. Âdil A. Abdülmevcûd - Ali M. Muavviz. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetü Ubeykân, 1998.